

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária - Dr. Varga
Norbert

Magyar alkotmánytörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar

Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Dr. Varga Norbert

egyetemi docens

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba

Tel/Fax: (62) 544-412

E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

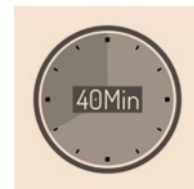
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Az olvasólecke elsajátítását segíti a hozzátartozó videólecke.
5. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
6. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
7. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A rendi kori országgyűlés

I. Az országgyűlés kialakulása

Az országgyűlés kialakulása a rendiség kialakulásával áll összefüggésben. Kialakulásának kezdő pontjaként az 1222. Aranybulla első cikkelye tekinthető.

„évente Szent István király ünnepén Székesfehérvárott tartozzunk ünnepelni, hacsak sürgős dolog nem jön közbe, vagy betegség nem akadályoz meg ebben. Ha jelen nem is lehetnénk, akkor a nádor kétségtelenül ott lesz helyettünk, hogy helyünkön a peres ügyeket meghallgassa, és hogy a szerviensek is valamennyien, akik akarnak, szabadon odagyűljenek.” (Aranybulla I.cikkely)

Az Aranybulla bírói közgyűlés megtartásáról rendelkezett. Mivel a szervienseknek joga és kötelezettsége volt a gyűlésen megjelenni, ott nemcsak a peres ügyekben döntött a király, hanem az ország egyéb ügyeit is megbeszélhették. Ebből alakult ki fokozatosan az országgyűlés.

Az első magyar országgyűlést **1267-ben IV. Béla** hívta össze, amikor a tatárjárást követően az Aranybulla megerősítése is megtörtént. IV. László **1279-ben** tartott országgyűlést, amikor – a pápai legatus követelésére, az országban ekkor meglévő anarchia felszámolása végett -

az ún. **kun törvények** elfogadására is sor került. Ez bizonyítja az országgyűlés első és legfontosabb hatáskörének, a törvényalkotásban való részvételnek a kialakulását.

1290-ben elfogadott törvény előírta, hogy az uralkodó köteles minden évben országgyűlést összehívni.

„minden évben egyszer országunk összes bárói és nemesei Székesfehérvárra (ország-)gyűlésre tartozzanak jönni, ... és megvizsgálják a bárók tetteit, miképpen járt el ki-k közölük a saját tisztségében, és tartották meg az ország jogait, és ki-k érdemei szerint jutalmát vagy mulasztásai

1. IV. Béla szobra Visegrádon
/Krasznai Lajos műve/

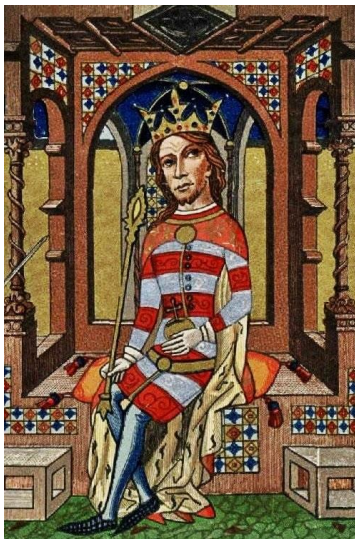
és vétkei szerint büntetését a mi és tanácsosaink ítélete szerint még aznap elvegye.” (III. András 1290-91. évi törvényei)

Nincs bizonyíték arra, hogy ténylegesen megvalósult volna ez a törvényi rendelkezés. A legközelebbi országgyűlést **1298**-ban hívta össze III. András, amikor a királyi tanácsra vonatkozó törvényi rendelkezés is megszületett.

Elhatároztuk, hogy az összes főpapok, akiket törvényes akadály nem tart vissza, nemkülönben az összes bárók és valamennyi nemes Szent György tizenötödik napjára a Rákoson a Duna mellett összegyűlni tartoznak, hogy ott mindeneket, melyek a király úr levelében foglaltatnak, megvizsgáljanak, és azokat az intézkedéseket, melyek szükségesek lesznek (.....) megállapítsák.”(1298:42.tc.)

Az Anjouk uralkodása alatt igen ritkán hívtak össze országgyűlést. Károly Róbert talán 1318-ban, Nagy Lajos 1351-ben, amikor utoljára újították meg az Aranybullát. De jellemző, hogy az **1351. évi törvények preambuluma** arról tudósít, hogy a király az anyja akaratából és a rendek kérésére hívta egybe azt.

„...azokat a szabadságokat a felséges fejedelemasszonynak, Erzsébetnek, Isten kegyelméből Magyarország királynéjának, kedves szülőanyánknak a jószándékából és akaratából, valamint ugyanazon báróinknak a tanácsa alapján királyi jóindulattal kegyesen megújítottuk és megparancsoltuk, hogy ők ugyanezen szabadságokat örökké élvezzék és használják.” (Érszegi Géza)

2. Nagy Lajos ábrázolása a Képes Krónikában

Az a jogelv, hogy a király törvényt csak az országgyűlés beleegyezésével, azzal együttműködve adhat ki, csak Mátyás idején szilárdult meg. Ennek egyik legfőbb oka, hogy erre az időre általános jogelvvé vált, hogy a király új adót kizárólag az országgyűlés beleegyezésével vethetett ki. Mivel az új adó elfogadását törvénybe iktatták a két jogelv összefonódott és ezzel vált elfogadottá, hogy az országgyűlés legfontosabb hatásköre: a törvényalkotás és az új adók megszavazása.

Mátyás
uralkodása
idején
fogadják el,
hogy a
nádort az

országgyűlés választja. Ugyanakkor a magyar országgyűlésnek is megmaradt, kivételes esetben, a bírói joghatósága is.

II. Az országgyűlés szervezete:

az országgyűlésnek szervezeti szempontból két típusa alakult ki: tömeges országgyűlés és a képviseleti.

Tömeges országgyűlés: minden nemesnek joga és kötelessége a király által összehívott országgyűlésen megjelenni.

Kivétel:

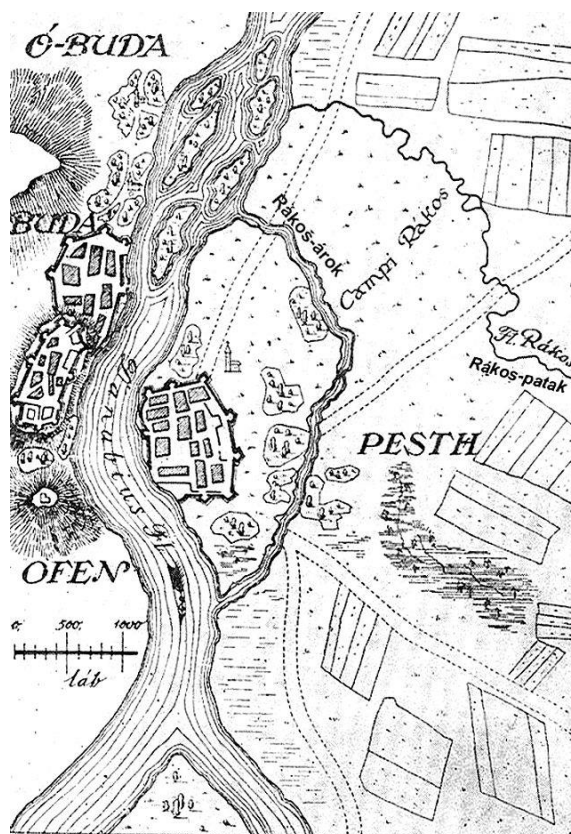
- öregek, betegek;
- az ország ügyében távol lévők;
- a végvári katonák;
- az egytelkes nemesek lehetőséget kaptak, hogy minden tizedik vegyen részt az országgyűlésen;
- az osztatlan nemesi birtokról is elegendő volt egy nemesnek elmenni.

E két utóbbi csoport már átvezet a képviseleti országgyűléshez. Ez a szervezeti forma csak akkor alakulhatott ki, amikor a *ius representationis elve* általánosan elfogadottá vált.

A 15. században a **képviseleti országgyűlésre** a vármegyék még négy – négy követet küldtek, csak Mohács után válik általánossá, hogy két-két követ képviseli az adott vármegyét.

A 15. század közepén kaptak meghívót a szabad királyi városok, hogy követet küldhettek az országgyűlésre és ugyanebben az időben jelennek meg az országgyűlésen a kiváltságos kerületek – jászok, kunok, - követei is.

Maga az országgyűlés **egykamarás** rendszerben működött, mind az előkelők, mint a követek együtt ülészttek, bár az előkelők már ekkor névreszóló meghívót kaptak, de a tanácskozásokon nem különültek el a vármegyék követeitől. Az

3. Mikoviny Sámuel térképe, amelyen látható a tömeges országgyűlések leggyakoribb színhelyéül szolgáló Rákos mezeje

itt elfogadott országgyűlési határozatok mindenki számára kötelező volt. A szavazatokat az országgyűlésen nem számlálták, hanem mérlegelték. Érvényesült a *pars senior elve*, az egyházi és világi előkelőknek, a nagybirtokosoknak többet ért a szavazata, mint a megyei vagy a városi követeknek.

Az országgyűlésen résztvevőket különleges védelemben részesítették. Az országgyűlésre érkezők és az ott tartózkodók bántalmazása, esetleges megölése, hűtlenségnek számított.

Az országgyűlési tanácskozások ideje alatt a kuriális bíróságok felfüggesztették tevékenységüket azoknak az ügyében, akik az országgyűlésben tartózkodtak. (Ez az adott perek nyugvását jelentette.)

III. Az országgyűlés hatásköre:

Mohács előtt egy törvény sem szabályozta az országgyűlés hatáskörét, az szokásjogi úton alakult ki. A 15. század elejére megszilárdult:

- törvényhozói hatáskör;
- az adómegajánlás joga; Mátyás halála után az országgyűlés rendi kincstartókat választott, akiknek kötelessége volt az adók beszedéséről gondoskodni, és ellenőrizték az adók felhasználását is.
- a hitlevél tartalmának megállapítása;
- a nádor megválasztása;
- a koronaörök megválasztása;
- a Jagelló-korban katonai hatáskört is kapott, a végvárak ellenőrzési jogát is megszerezte;
- időnként kormányzati kérdésekbe is beleszólt,
- ünnepélyes honfiúsítás,
- szabad királyi városi rangra emelés;
- a diplomáciai ügyek sohasem kerültek az országgyűlés

*Paulus S.R.I.Pr. Esteras,
Com. in Frakno Reg. Hung. Palatin,
Supr. General. ac Locumtenens Regius.*

4. herceg Esterházy Pálról készült rézmetszet, aki az 1681. évi soproni országgyűlésen való megválasztásától harminckét éven keresztül töltötte be a nádori pozíciót.

hatáskörébe, azt mindig az uralkodó „magánügyének” tekintették.

Amíg a Mohács előtti évszázadban mind a tömeges, mind a képvisleti országgyűlés előfordult. Azt, hogy mikor, melyik formájában hívták össze, döntően attól függött, hogy mennyire volt erőskezü az uralkodó. Erre különösen jó példát szolgáltat Hunyadi Mátyás, aki uralkodása kezdetén még tömeges országgyűléssel fogadtatta el akaratát, míg uralkodásának második felében már csak képvisleti országgyűlést hívott össze.

A Mohácsot követő évtizedekben, amikor az ország előbb ketté, majd 1541-ben három részre szakadt, már nem hívták össze tömeges országgyűlést. A királyi Magyarországon a Habsburg uralkodók kizárólag képvisleti országgyűlést hívtak össze. Országgyűlésünk szervezetében döntő változás 1608-ban következett be.

IV. Az országgyűlés szervezetének és működésének megszilárdulása- Az 1608. k. u. 1. tc.

Az 1608. k.u. I. tc. kétkamarássá alakította a magyar országgyűlést:

- Karok és Rendek Táblája,
- Főrendi Tábla

Ez a szervezeti változás a nemesi rend fejlődésével függött össze. Mohács előtt egységes magyar nemesi rendről lehet csak beszélni, s ennek az egységes nemességnek a jogai, kötelezettségei rögzültek az Aranybullában.

Ugyanakkor az évszázadok

során megfigyelhető, hogy az egyházi és a világi előkelők fokozatosan elkülönültek a köznemességtől. Ők már Mohács előtt is névreszóló, személyes meghívót kaptak az országgyűlésre, az országos méltóságokat, a megyék élére a főispánokat közülük nevezte ki az uralkodó és ők alkották a királyi tanács tagjait is. Mindez eredményezte, hogy a Főrendi Tábla tagjait az egyházi főrendek – érsekek, püspökök – és a világi főrendek – hercegek, grófok, bárók – alkották. Mindig személyes meghívót kaptak, ha közülük valakit nem hívott

5. A Karok és Rendek Táblájának ülésterme Pozsonyban

meg az uralkodó, az országos sérelemnek minősült.

A **Főrendi Tábla** elnöke a *nádor*, másodelnöke az *országbíró*, harmadelnöke a *tárnokmester* volt.

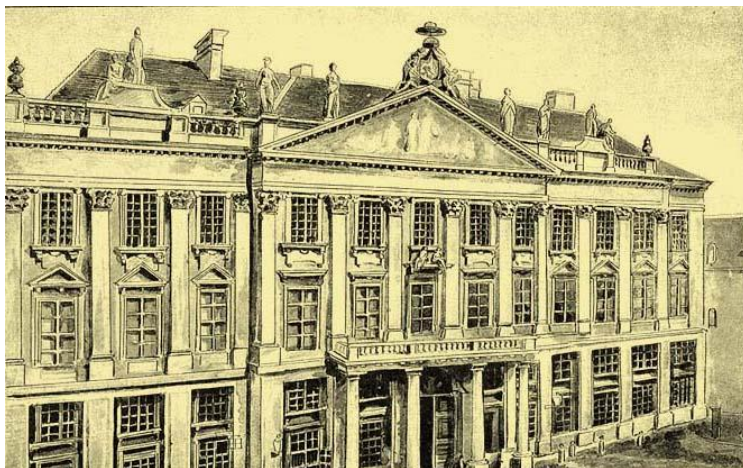
A **Karok és Rendek Táblájának** tagjai a vármegyék, a szabad királyi városok, és a kiváltságos kerületek által választott két – két követ. A káptalanok és a konventek két – két követe is itt jelenhetett meg. Itt vehettek részt tanácskozási joggal az *ablegatusok*, azok a személyek, akik az országgyűlésen megjelenni nem tudó valamely főrendet képviselték.

A Karok és Rendek Táblájának elnöke a *személynök*, másodelnöke az *al nádor*, harmadelnöke az *alországbíró* volt.

A vármegyék, a kiváltságos kerületek és a szabad királyi városok kollektív meghívót kaptak.

Az uralkodó köteles volt az országgyűlés előtt legalább hat héttel megküldeni az országgyűlésre szóló meghívólevelet, amely tartalmazta:

- az országgyűlés helyét: ami a török hódoltság korában változó volt, hogy hol tartották az országgyűlést, a török kiűzése után állandósult Pozsonyban.
- az országgyűlés idejét,
- a törvényhozási tárgyakat.

6. A pozsonyi primási palota, amely az 1848. évi rendi országgyűlés székhelye volt

A meghívólevél megérkezését követően a főispán köteles volt összehívni a vármegye közgyűlését, ahol meg kellett választani a két országgyűlési követet.

A követeknek **kötött mandátuma** volt, ami azt jelentette, hogy mindig a saját vármegyéjük álláspontját kellett képviselniük, amiért felelősséggel tartoztak. Éppen ezért a vármegyének az országgyűlési meghívólevelében foglalt törvényhozási tárgyakra vonatkozó **követutasítást** kellett készíteni. Ettől az utasítástól a követek nem térhettek el. A követutasításnak két változata volt. A meghívólevelében foglalt törvényhozási tárgyakra reflektáló követutasítás volt az **anyautasítás**. Ha az országgyűlésen olyan kérdés merült fel, amelyre az anyautasítás nem tért ki, akkor a követek **pótutasítást** kértek megyéjüktől. Az adott vármegyét képviselő két követ szavazata csak akkor volt érvényes, ha

azonos módon szavaztak. Így a követek egymást is ellenőrizték.

A Habsburg uralkodók sok olyan települést szabad királyi városi rangra emeltek, amelyek gazdasági helyzete ezt nem indokolta, de így szerették volna, hogy a városi követek szavazataival ellensúlyozzák a vármegyéket. Ezt felismerve az országgyűlés határozata értelmében

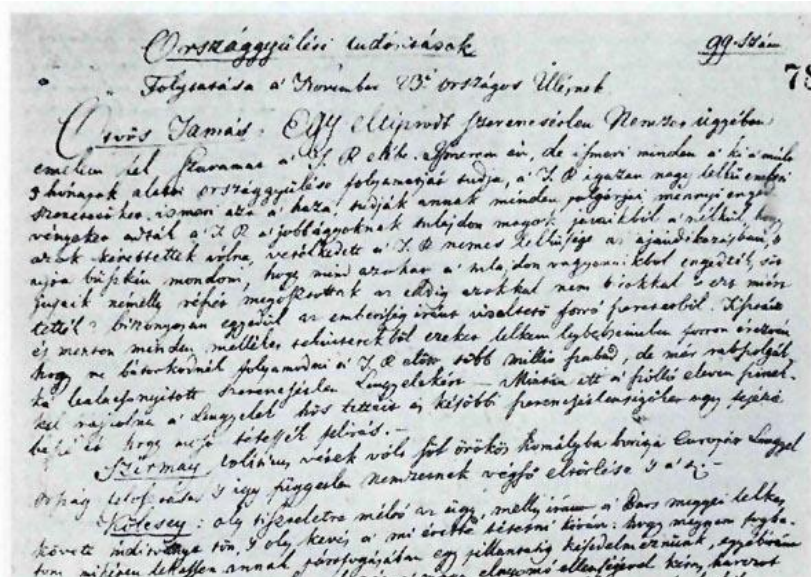
az országgyűlésen jelen lévő városi követeknek összesen egy szavazata volt. Ennek a gyakorlatnak a megváltoztatására majd csak a 19. század első felében, a reformkorban tesznek kísérletet.

Amikor a követek megérkeztek az országgyűlés helyszínére, tisztelgő látogatást kellett tenniük a nádornál, be kellett mutatniuk

megbízólevelüket

mandátum, amit az országgyűlésen

ellenőrizték, hogy tényleg az a követ jelent meg, akit megválasztottak = **verifikáció**.

7. A Kossuth Lajos által szerkesztett Országgyűlési Tudósítások 99. száma 1833-ból /Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára/

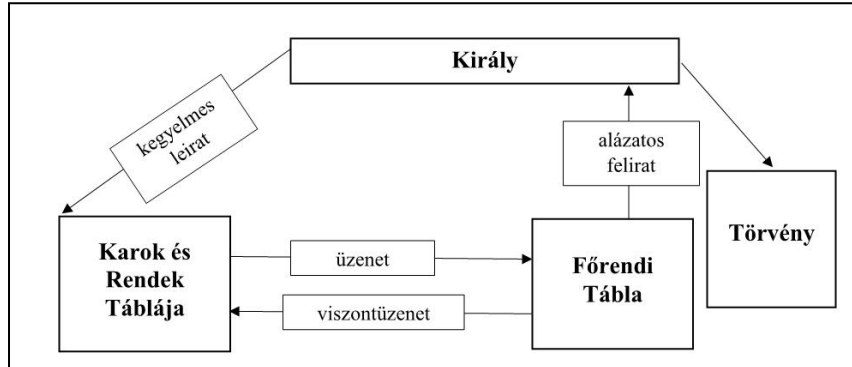
Az országgyűlést a király, távollétében az ország nádora nyitotta meg, ahol a két kamara tagjai együttesen voltak jelen. Ezt követően a Karok és Rendek Táblája kezdte mindig a tanácskozást, nekik volt joguk javaslatot tenni arra, hogy a meghívólevélben szereplő törvényhozási tárgyak közül melyikkel kezdjék, azaz meghatározták a tanácskozás sorrendjét.

A 18. században a Karok és Rendek Táblájának két üléstípusa alakult ki: a kerületi ülés és az országos ülés. A kerületi ülésen a vármegyék követei egyeztethették álláspontjukat, sőt ennek az ülésnek az elnökét, jegyzőit saját maguk közül választották meg. Ez azért is fontos volt, mert a maguk közül választott jegyzők ténylegesen azt jegyezték le, ami az ülésen elhangzott.

Az országos ülés tisztségviselőit mindig az uralkodó nevezte ki.

A 19. századig csak a király élhetett törvényjavaslattevési joggal, az országgyűlés ezt nem tehette meg. Az országgyűlési tárgyalások elején csak a sérelmeket és kívánalmakat terjeszthették elő.

Ha egy kérdésben döntésre jutottak, határozatukat írásban, üzenetként elküldték a Főrendi Táblának, s az csak ezt követően kezdte meg tárgyalásait. A Főrendi Tábla vagy elfogadta, vagy módosította vagy elutasította a Karok és Rendek Táblájának döntését. Ha a Főrendi Tábla elutasította vagy módosította a javaslatot, akkor válaszüzenetben visszaküldte azt a Karok és Rendek Táblájára. Ez az üzenetváltás addig tartott, amíg egyező álláspontra jutott a két Tábla. Ha ez megtörtént, akkor az országgyűlés határozatát alázatos feliratként megküldték a királynak, aki kegyelmes leiratban válaszolt. Ha módosítást javasolt vagy elutasított a király az országgyűlés határozatát, akkor a tárgyalások újra kezdődtek a Karok és Rendek Tábláján. Ha az uralkodó elfogadta az országgyűlés határozatát, akkor aláírásával és pecsétjével szentesítette. Érvényesnek csak akkor volt tekinthető a törvény, ha a fentebb vázolt módon született meg. Hatályossá akkor vált egy törvény, ha azt kihirdették. Kezdetben a kihirdetés a vármegyei közgyűlésekben történt, ahol a követek beszámoltak tevékenységükről.

8. A rendi kori törvényalkotás folyamatábrája

Ha módosítást javasolt vagy elutasított a király az országgyűlés határozatát, akkor a tárgyalások újra kezdődtek a Karok és Rendek Tábláján. Ha az uralkodó elfogadta az országgyűlés határozatát, akkor aláírásával és pecsétjével szentesítette. Érvényesnek csak akkor volt tekinthető a törvény, ha a fentebb vázolt módon született meg. Hatályossá akkor vált egy törvény, ha azt kihirdették. Kezdetben a kihirdetés a vármegyei közgyűlésekben történt, ahol a követek beszámoltak tevékenységükről. Ezzel a gyakorlattal azonban visszaélt a Habsburg udvar, s a magyarok kikövetelték az uralkodótól, hogy a szentesített törvény szövegét, még az együtt lévő országgyűlésen hirdessék ki.

„a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának hatalma Magyarországon és a hozzá kapcsolt részekben, az 1741:VIII. törvénycikk rendeletének sérelme nélkül, a törvényesen megkoronázott fejedelmet és az országgyűlésre törvényesen egybegyűlt országos karokat és rendeket közösen illeti, s rajtok kívül nem gyakorolható...” (1790:12.tc.)

Az országgyűlés nyelve a 18. század végéig latin volt, később magyar, sőt az országgyűlési naplókat is magyarul vezették, de a határozatokat már latinul fogalmazták. 1844-ben lett az ország hivatalos nyelve a magyar. A törvény értelmében már a határozatokat és a törvényeket is magyarul fogalmazták, a nemzetiségek számára a nemzetiség nyelve szerinti hivatalos fordítás készült.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Melyek a magyar országgyűlés fejlődésének lépései a Mohács előtti évszázadokban?
2. Mit jelentett a tömeges országgyűlés?
3. Mit jelent a ius representationis elve?
4. Mi volt a pars senior elve?
5. Mi volt az országgyűlés hatásköre?
6. Mutassa be a kétkamarás országgyűlés működését!
7. Mit jelentett a kötött mandátum?
8. Mit jelent a verifikáció?
9. Mi volt a kerületi ülés?
10. Mit értünk törvényhozási tárgyon?

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 107-117. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014